

LUND UNIVERSITY

Andeprotokollen

Dunér, David

Published in:
Ernst Josephson 175 år

2026

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Dunér, D. (2026). Andeprotokollen. I P. Josephson (Red.), *Ernst Josephson 175 år: Sjukdomsteckningar mm. Volym II* (s. 202-203). Gidlunds förlag.

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Epilog: Andeprotokollen

Andarna kvider, viskar och ropar från den andra världen. Från dödsriket för de Ernst Josephsons hand som hastigt nedtecknar deras kvalfyllda ångestskri och ångerfulla böner på hundratals oordnade pappersark i sinnevärlden. Han själv blir ett medium genom tiden och rummets dimensioner, mellan det inre, andliga och det yttre, materiella, jordiska. Dessa andeprotokoll förde Josephson under spiritistiska seanser några månader sommaren 1888, vilka ger inblickar i hans oroliga, stormiga inre som smärtsamt rivs sönder, tappar taget om verkligheten och faller ned i själens avgrund. Andeprotokollen brukar beteckna inledningen till Josephsons sjukdomsperiod, den mentala ohälsa som plågade resten av hans liv. Det är en kvalfylld tid, mellan storhetsvansinne och mindervärdeskänslor, svärmod och själslig oro, pengabekymmer, konflikter, skaparkris och ett konstnärskap som gått i stå, men som nu får sin förlösning i kontakten med den andliga världen. Han vänder sig bort från den yttre, jordiska verkligheten och ser in i den inre, andliga världen.

Sommaren 1888 hade Josephson följt med några konstnärsvänner till Île-de-Bréhat utanför Bretagnes kust. Han bor först hos vännen, konstnären Allan Österlind, men flyttar sedan in i en egen spartanskt inredd, liten stuga på norra delen av ön. Österlind och Josephson introduceras i spiritismen av en viss Madame Dupuis, och sätter sig tillsammans i förbindelse med döda andar. Österlind berättar hur Josephsons spiritistiska experiment gick till: Andarna ”knackade i hans väggar, mest på nätterna, och han hade ordnat det för sig som ett slags kontor för att vara redo för deras besök. Papper och penna låg sålunda alltid till hands, så att andarna via Josephson skulle kunna anteckna sina namn eller vad de hade på hjärtat. Oftast voro de oroliga för sin salighet, som de ännu inte nått, och de bad om förböner till att bli förlösta och komma in i himlen.” Österlind följde hur Josephsons hand skrev och tecknade vid bordet långt in på nätterna, hur en avgrund tycktes öppna sig för deras förstånd, en avgrund som Josephson en dag skulle sjunka ner helt och hållet.

Andeprotokollen från Bréhat utmärks av ett till synes monotont pedanteri, med stereotypa porträtt och repetitiva bekännelser, som sprängs av drastiska, spontana infall och konvulsioner i en intensiv, vild skrift. Var sida består vanligtvis av ett enkelt, namngivet porträtt av en osalig ande, i några få linjer, oftast i profil, därunder deras syndabekännelser och böner om att få släppas in i himmelriket. Vänder man på sidan framträder anden ofta på nytt i ett porträtt, nu med blicken vänd uppåt i tacksägelse och lycksalighet. Högst upp till vänster finns ett svårtydbart namn, som inleder varje protokoll, och som visar sig beteckna förmedlaren mellan Josephson och andarna. Det är Swedenborgs namnteckning.

Den svenske andeskådaren Emanuel Swedenborg intar en nyckelroll i andeprotokollen, det är han som för andarna till Josephson där han sitter i sin ensliga stuga ovanför klipporna mot havet. Swedenborg

skriver och tecknar genom Josephsons hand. Josephson själv tilldelas makten som himmelrikets väktare och hans stuga blir en portvaktstuga som andarna måste passera för att ta sig vidare till himmelriket. Likt Sankte Per beviljar eller avvisar han de osaliga andarna i deras förtvivlade, oroliga böner om nåden att få släppas in i de saligas ängder. Som biktfader och förbedjare inför Herren underkastar han dem förhör och tvingar dem bekänna sina synder innan de kan släppas genom himmelens port. Detta förtroendefulla uppdrag har han fått från självaste Gud fader: ”Du är min utkorade du skall vara världsandarnes förnämste ty du har löst livets och dödens gåta den ännu ingen dödlig drömt om du skall göra en fest till din egen ära i dag [...] så kyss mig på munnen min älskade broder säger Herren”. Som konstnär får han också sin gudomliga upprättelse, som förmedlas till honom via Swedenborg: ”Herren säger genom mig att en målare som Ernst Abraham Josephson har ännu aldrig funnits fastän högst få förstått honom. Men var och en som förstått honom vore han så den grövsta förbrytare skall bli en av himmelrikets skönaste änglar säger Herren.”

Swedenborg leder hans tankar, frågar honom, berömmar honom, förmanar honom. ”Hvad menar du med det”, frågar Swedenborg vid ett tillfälle, och Josephson svarar: ”Jag menar att fast Gud kan läsa våra tankar är våra uttrycksmedel så ofullständiga att vi icke alltid kunna tala ja ja och nej nej utan måste låna bilder utomkring för att fullkomna våra tankar”. Swedenborg förmedlar också Guds befallning: ”Du skall kyssa din gamla sjuttifemåriga hushållerska på barmen fast hon är smutsig och ful säger Herren ty hon är en engel från himmelen som väntat på dig den långa tiden för att få gifva dig hon har en gång varit din hustru Sara”. Swedenborg var, som Josephson antecknar, hans ”jordiska skyddsenkel”.

Josephson står under andarnas inflytande. Det är de som ropar från det fördolda, från den andra sidan döden, och sätter spår i den jordiska sinnevärlden. I protokollen förändras texten ständigt utifrån vem som talar, varvid handstilsbytena ger en illusion av verklig kommunikation med den hinsides världen. Josephson går i dialog med Swedenborg där Ernsts prydliga, nästan sansade skrift kontrasterar mot Swedenborgs lätt igenkännbara, vilda och oroliga skrift som likt nålen på en seismograf i tvära kast registrerar underjordens rörelser. Automatisk skrift, som Josephson här experimenterar med, har använts av åtskilliga profeter, andeskådare och kristna mystiker genom århundraden. Swedenborg själv förmedlade andarnas och änglarnas budskap genom vad som kan betecknas automatisk skrift, då andarna inte blott dikterade för honom i andevärlden, utan fullständigt förde hans hand, så att det var de, inte han själv, som skrev. Inom spiritismen under 1800-talet blev den automatiska skriften en populär experimentell metod för att sätta sig i förbindelsen med det andra livet, varvid andevärldens tankar förmedlades direkt genom nervsystemet, förbi medvetandets kontrollerande omdöme och granskning. Den kom också utnyttjas av konstnärer, den så kallade automatismen, särskilt senare

bland dadaister och surrealist, för att frambringa det dolda i det omedvetna, vilken befriade dem från medvetandets stränga överförmyndarskap och liksom förlöste dem från skaparkrampens bojor.

Gud hade förkunnat meningen med Josephsons uppgift i livet, förklarat gravens hemlighet och himmelens gåta. I ett brev till sina systrar, daterat den 10 juli i Bréhat men troligen aldrig avsänt, berättar Josephson hur en djup och fast gudsfruktan hade gripit honom: ”Jag har fått de mest underbara uppenbarelser genom Svedenborg, såväl genom teckningskonsten som genom skrivkonsten och hörselorganet – ja, jag kan till och med på den sällsamma lukten förnimma andarnas närvaro; och jag har haft besök av alla möjliga människor, de störste som de lägste, både av konungar och av procentare”. Andarna kommer till honom under de nattliga spiritistiska seanserna, kungar, konstnärer, vetenskapsmän, vänner och avlidna familjemedlemmar. ”Hvilken lycka”, skriver han i andeprotokollen, ”att lefva i en portvaktarstuga full af osaliga stinkande andar när man vet att hos hvarje ande finns en gnista af gud och när man blott vid att vrida upp låset för denna gnista att renad flyr ut mot sitt ursprung då är det saligt att somna i den orena atmosfer de lemnat efter sig ty de hafva skådat guds anlete”. I ett andeprotokoll stiger den svenska målarkungen Karl XV fram och erkänner sig vara ”förfärligt olycklig nej ett evigt mörker Jag har blifvit för[d] hit af Svedenborg han säger att Du kallat mig som menniska och konstnär”. En Wilhelm Mendelssohn säger att han inte kan ”begripa hur herr Josephson har burit sig åt att få nycklarne till himmelrikets portar” och så frågar han: ”kan herr Josephson icke hitta på något trefligare yrke än att släppa in osaliga andar himmelriket”?

Kemisten Jöns Jacob Berzelius pekar uppåt med fingret i sitt porträtt, och en annan, skalden Carl Michael Bellman har tecknats av Swedenborg. Den brittiske poeten Lord Byron utlovas ett porträtt, men först inflikar Josephson: ”Förlåt mig Byron innan jag tecknar ditt jordiska porträtt att jag ger en stor smörgås åt min katt till din ära”. Det finns till och med ett porträtt av Swedenborg – som är, om man får säga så, det enda kända självporträttet av honom. Den är undertecknad med Swedenborgs namnteckning och texten ”Du skall vara välsignad”. Bilden, som är en av de mest expressiva, mörkt gåtfulla från den dolda världen, visar ”ett svart schakt i ansiktets bergslandskap” som Peter Cornell skriver i utgåvan av andeprotokollen, *Vid himmelrikets portar* (1988).

Den tidigaste uppgiften om Josephsons intresse för Swedenborg härrör ur ett brev skrivet av den norske målaren Christian Skredsvig. Under några dagars samvaro i Sevilla i januari 1882 ska de en kväll ha kommit att samtala om Swedenborg. I deras uppjagade fantasi hörde de ljud som larmande spöklikt i natten. När de såg efter var det en katt, som de sedan skämtsamt kallade en ”impressions-katt”. Någon djupare, renlärig läsare av Swedenborg tycks Josephson dock aldrig ha varit. Det är mycket tänkbart att han tagit del av några av Swedenborgs skrifter, vilka kom ut i många nya

utgåvor i svensk översättning under 1800-talet, bland annat den märkliga *Drömboken* som hade återupptäckts och givits ut 1860, och de systematiska utläggningarna i *Arcana caelestia* (*Himmelska hemligheter*) och den kanske mest lästa, *Om himlen och dess under och om helvetet enligt vad jag hört och sett*. Men man finner emellertid inga omedelbara spår av Swedenborgs systematiska lärosystem i andeprotokollen. Snarare, själva föreställning om en väktare vid himmelrikets portar som har makten att släppa in de döda andarna i himlen, går emot en central tanke hos Swedenborg. För honom döms inte de döda andarna till himlen eller helvetet, utan i andevärlden träder deras egentliga natur fram och de söker sig självmant dit de känner sig hemma. Det är människan själv som dömer sig till himmel eller helvete. Hon skapar själv sitt helvete, men också sin lycksalighet.

Josephsons andeprotokoll kan snarare ses i ljuset av det sena 1800-talets populära intresse för spiritism, klärvoajanta seanser och automatiskt skrivande. Han delade intresset för ockultism och spiritism med många andra konstnärsvänner vid tiden. I dessa kretsar var 1700-talstänkaren Swedenborg visserligen en aktad föregångare i de levandes strävan att sätta sig i förbindelse med de döda, men hans rationalistiska systembygge var ganska främmande det svärmiska intresset för det omedvetna, det mysteriösa och den kusliga, spöklika andevärlden. En av tidens mest lästa böcker i spiritism, *Le livre des esprits* (*Andarnas bok*) som skrevs under pseudonymen Allan Kardec, verkar Josephson ha tagit del av, troligen lånat av Madame Dupuis. Kardec eller, som han egentligen hette, Hippolyte Léon Denizard Rivail, var övertygad om en verklig förbindelse mellan den andliga och materiella världen, att medierna genom spiritistiska seanser kunde erhålla för dem okänd information om de döda, och kunde genom automatisk skrift förmedla andarnas budskap.

Andeskådaren Swedenborg var den som satte Josephson i förbindelse med de döda, som vägledde honom in i andarnas värld. Oavsett existensen av en värld bortom döden, talar Josephsons andeprotokoll ytterst om det mänskliga tänkandets enorma rymder, om konsten och skrivandet som mentala aktiviteter som sätter varaktiga spår i materien och låter oss upptäcka det fördolda, verklighetens djupare lager, bortom de yttre sinnena, det rationella förnuftet och medvetandets censur. ”Jag är den lyckligaste man på jorden”, säger Josephson till Swedenborg, ”ty med min tanke kraft har jag sprängt gravens portar och löst himmelens gåtor”.

David Dunér

Professor i idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet.